

Boltayev Bobir Baxtiyorovich

Buxoro davlat universiteti
arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrası dotsenti,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

BUXORO KECHA VA BUGUN: BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI TUZILMASIDAGI VILOYAT “QATAG‘ON QURBONLARI XOTIRASI MUZEYI” MISOLIDA

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro viloyatida sovet hukumati davrida qatag‘on qurboniga aylangan insonlar taqidirini yorituvchi dastlabki muzeylarning ochilishi va ularning bugungi kundagi faoliyati tahlil qilingan. Shu bilan birgalikda Buxoro viloyatida ham “Qatag‘on qurbonlari va xotirasi” muzeyining tashkil etilishi uning yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi o‘rni va roli ochib berilgan. Muzeyda Buxoro viloyatining o‘tmishi va bugungi kun tarixi mavjud obidalarining suratlari orqali yoritilgan. Bundan tashqari, bu muzeydagi mavjud bo‘limlar hamda ulardagi eksponatlar yaqindan tahlil qilinib, ularning bugungi kundagi tarixiy ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: xalq dushmani, razvedkachi, vatan xoini, lager, haykal, shahid, zal, eksponat, ekspozitsiya, vazir, sayt, interyer, ilmiy xodim, qaror, hisobot.

БУХАРА ВЧЕРА И СЕГОДНЯ: НА ПРИМЕРЕ ОБЛАСТНОГО “МУЗЕЯ ПАМЯТИ ЖЕРТВ РЕПРЕССИЙ” В СТРУКТУРЕ БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация. В статье анализируется открытие первых музеев в Бухарской области, рассказывающих о судьбах людей, репрессированных в годы советской власти, и их современная деятельность. В то же время, создание Музея «Жертвы репрессий и память» в Бухарской области раскрывает его место и роль в патриотическом воспитании подрастающего поколения. Музей освещает историю Бухарской области и её настоящее посредством фотографий существующих памятников. Кроме того, подробно анализируются существующие разделы музея и представленные в них экспонаты, показывается их историческое значение в наши дни.

Ключевые слова: Враг народа, разведчик, предатель, лагерь, статуя, мученик, зал, экспонат, экспозиция, министр, сайт, интерьер, исследователь, решение, отчет.

Bukhara yesterday and today: the example of the regional “Museum of memory of the victims of repression” in the structure of the Bukhara State University

Abstract. The article analyzes the opening of the first museums in the Bukhara region, telling about the fates of people repressed during the years of Soviet power, and their current activities. At the same time, the creation of the Museum "Victims of Repression and Memory" in the Bukhara region reveals its place and role in the patriotic education of the younger generation. The museum highlights the history of the Bukhara region and its present through photographs of existing monuments. In addition, the existing sections of the museum and the exhibits presented in them are analyzed in detail, showing their historical significance in our days.

Keywords: Enemy of the people, spy, traitor, camp, statue, martyr, hall, exhibit, exposition, minister, website, interior, researcher, decision, report.

Kirish. O'zbekiston Respublikasining milliy mustaqilligiga qadar, sobiq kommunistik mafkura ta'siri ostida vatan ozodligi yo'lida kurashgan, yurt osoyishtaligi, xalqni savodli, bilimli qilish uchun jonbozlik ko'rsatgan insonlar "xalq dushmani", "vatan xoini", "xorij razvedkasi ayg'oqchisi" kabi turli nomlar bilan atab kelingan. Mustaqillik sharofati bilan tarixiy jarayonlarga haqqoniylik, adolatlilik, tarixiylik tamoyillari bilan baho berish imkoniyati tug'ildi. Shu sababli turli bo'htonlar bilan qatag'on qilingan ajdodlarimiz nomini oqlash, ularning merosini o'rganish, vatan ozodligi yo'lida olib borgan kurashlarini yoshlarga ibrat qilib ko'rsatish, masalalari hozirgi kunning eng asosiy masalasiga aylanib qoldi desak, aslo xato qilgan bo'lmaymiz. Bu boradagi ilk harakatlar sifatida 2001-yil 1-mayda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov "El-yurtimiz ozodligi va erkinligi yo'lida, xalqimizning qadr-qimmati, or-nomusini, milliy an'analarimiz va urf-odatlarimizni himoya qilishda, bosqinchi va yovuz kuchlarga qarshi mashaqqatli kurashlarda qurbon bo'lganlar xotirasi minnatdor avlodlar yodida abadiy saqlanib qoladi"-degan ezgu fikrlarni bildirgan edilar [1].

Adabiyotlar sharhi. Respublika miqyosida olimlar, mutaxassislar tomonidan olib borilgan ishlar natijasida 2002-yil 31-avgust kuni O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov ishtirokida "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyining tantanali ochilishi bo'lib o'tdi. "Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi" "Shahidlar xotirasi" maydonining o'rtasida bunyod etilgan bo'lib, muzeyning kiraverish zalida "Iztirob haykali" joylashgan. Bu haykalda farzandini kutayotgan keksa ota-ona, o'z yorini kutayotgan ayol, ota mehrini sog'ingan bola tasviri mavjud[2]. Bu muzey hozirgi kunga qadar respublikaga tashrif buyuruvchilar soni va ilmiy salohiyati bilan eng ilg'or muzeylardan biri bo'lib kelmoqda. Ammo muzeyning respublika markazida joylashgani, viloyatlardan tashrif buyuruvchilar uchun turli qiyinchiliklar mavjudligi muzey faoliyatini kengaytirishni taqozo etdi.

Respublika miqyosida olimlar, mutaxassislar tomonidan olib borilgan ishlar natijasida jumladan, Buxoro viloyati hokimligi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi va hududlardagi oliy ta'lim muassasalari tuzilmasida Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 22-noyabrdagi № 936-sonli qarori asosida Buxoro davlat universiteti tuzilmasidagi "Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi"ni tashkil etish masalasini ko'rib chiqqan edi [3]. Eng avvalo, ushbu qarorga, asosan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyining bo'limlarini viloyatlar hududlaridagi oliy ta'lim muassasalari tuzilmalarida Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarini tashkil etish, muzeylarni tashkil etish bo'yicha mas'ullar, ishchi guruhlarini shakllantirish, ular amalga oshirgan ishlarni nazorat qilish, muzeylarning faoliyat yo'nalishlari, ular tomonidan o'tkazilishi lozim bo'lgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, xalqimiz, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashda bu kabi muzeylarni o'rni va ahamiyati bilan bog'liq fikr-mulohazalar keltirilgan.

Shu qarorlar ijrosini ta'minlash maqsadida, Buxoro davlat universiteti jamoasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2017-yil 28-noyabrdagi №869 qarori asosida va Buxoro viloyati hokimligining 2017-yil 5-dekabrdagi farmoyishi asosida o'z faoliyatini belgilab oladi. Yuqoridagi qaror va farmoyishlar asosida Buxoro davlat universiteti rektorining 2017-yil 1-dekabrdagi 728-U buyrug'i chiqarildi. Tarix fakulteti negizida mo'ljallangan "Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi"ni shakllantirish, faoliyatini yo'lga qo'yishda ko'mak berish maqsadida ishchi guruh tuzilgan bo'lib, uning tarkibiga S.I. Inoyatov, H.H. To'rayev, Sh.A. Hayitov, K.J. Rahmonov, M.B. Qurbonova, S.S. Raupov, A.H. Hamroyev, B.B. Boltayevlar kiritilganligini ko'rish mumkin [4]. Buxoro davlat universiteti rektori universitet tuzilmasi tarkibida "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyini tashkil etish borasidagi amaliy chora-tadbirlarni 2017-yil 1-dekabrdan boshlab yuboradi [5]. Ishchi guruhning faoliyati va bajargan ishlari xususida Buxoro davlat universiteti Ilmiy kengashida tez-tez hisobot berib borilgan.

Natija va mulohazalar. Buxoro davlat universiteti tuzilmasi tarkibidagi "Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi"ni tashkil etish borasida qator tashkiliy va ilmiy izlanishlar olib

borilishi natijasida, 2018-yil 18-may – Xalqaro muzeylar kuni munosabati bilan Bux davlat universiteti tuzilmasidagi “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyining tantanali ochilish marosimi bo‘lib o‘tadi. Muzey uchta zaldan iborat bo‘lib, 1865-yildan hozirgi kunga qadar bo‘lgan davrni qamrab oladi. Muzey ekspozitsiyasidan XIX - asrga oid osori-atiqalar, qimmatli arxiv hujjatlari, foto va kino hujjatlar ham o‘rin olgan.

Muzeyning birinchi zali “Chor Rossiyasi bosqini davri” (1868-1920-yillar)” deb nomlangan bo‘lib, unda fotosuratlar, xaritalar, rasmiy hujjatlar va shu davrga oid xalq amaliy bezak san‘ati namunalari va uy-ro‘zg‘or buyumlari orqali O‘rta Osiyo hududining Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinishi, Buxoro amirligiga qarshi 1866–1868-yillarda amalga oshirilgan harbiy yurishlar, Buxoroda mustamlakachilik tuzumining o‘rnatilishi, amirlik zobitlari va sarbozlari, Buxoroda hududida hukmronlik qilgan mang‘itlar sulolasi tarixi yoritiladi.

Muzeyning ikkinchi zali “Sho‘ro davri (1920-1991-yillar)” deb nomlangan bo‘lib, zalda sovet davri qatag‘oniga uchragan davlat arboblarning hayoti va faoliyatiga bag‘ishlangan lavhalar haqida ma‘lumot beruvchi monografiya va asarlar o‘rin olgan. Jumladan, Nusratilla Naimovning “Buxoro jadidlari”, A.E. Ishonov “Fayzulla Xo‘jayev”, M.Xasanovning “Fayzulla Xo‘jayev”, O.E. Eshonov “Fayzulla Xo‘jayev”, Nusratilla Naimovning “Fitrat fojeasi”, Yo.Saidovning “Jadid shariyati leksikasi” kabi asarlari mavjud [6].

Bundan tashqari, “O‘zbeklar ishi” bilan bog‘liq foto va arxiv hujjatlaridan nusxalar ham mavjud. Ko‘rgazmaning eng oxirgi vitrinasi O‘zbekiston Kompartiyasining birinchi sekretari lavozimida faoliyat yuritgan Sharof Rashidovning hayoti va faoliyati keng yoritilgan.

Muzeyning uchinchi zali “Kecha va Bugun” deb nomlangan bo‘lib, unda 1991-yil 31-avgustda mamlakatimiz Mustaqillikka erishgandan so‘ng Qatag‘on qurbonlari xotirasining tiklanishi yo‘lida olib borilgan sa‘y-harakatlar, Buxoro viloyatida joylashgan va sho‘rolar zamonida ayanchli ahvolga kelgan ko‘plab me‘moriy obidalarining qayta tiklanishi va obodonlashtirilishi, millat tarixining qayta tiklanishiga oid fotosuratlar, maketlar va rasmiy hujjat nusxalari orqali yoritiladi.

Viloyatlardagi hududiy “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeylari vazifasi sifatida ular tashkil etilayotgan davrda hududdagi Qatag‘on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, ularni yod etish, o‘tib kelayotgan yosh avlod qalbi va ongida o‘tganlar xotirasiga hurmat va ehtirom tuyg‘usini shakllantirish bilan bog‘liq ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni amalga oshirishi belgilab qo‘yilgan. Bu kabi vazifalarni bajarish orqali xalqimizni Qatag‘on qurbonlari faoliyati bilan tanishtirish va yosh avlodni komil inson bo‘lib shakllanishida ularning hayot yo‘lini o‘rnak sifatida ko‘rsatish mumkin [7].

Hozirgi kecha-kunduzda bu yerga yurtimizning turli universitetlari, institutlari, maktab, litsey, kollej va turli tashkilotlardan delegasiyalar va mehmonlar tez-tez tashrif buyurmoqdalar.

Xulosa qilib aytganda muzeylar yoshlarni dunyoqarashini shakllantirishda, ularni katta hayotga yo‘naltirishda, fikrlashi, mafkuraviy tarbiyasida katta ta‘sir ko‘rsatadi. Maktab o‘lkashunoslik muzeylarida eksponatlar, asosan, o‘quvchilar va o‘qituvchilar tomonidan to‘plangan bo‘lsa, oliygollarda bu eksponatlar talabalarning amaliyoti jarayonida yig‘ilishi kuzatilgan. Darhaqiqat, o‘rganishlar shu narsani ko‘rsatdiki, muzeylari mavjud oliygohlar dars jarayonlarida ham ushbu, dargohdan unumli foydalansa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Sababi, hozirgi yosh avlodni o‘z ota-bobosi merosini yaqindan bilib o‘rganish imkoniyati yanada kengayadi deb o‘ylaymiz [8].

“Qatag‘on qurbonlari xotirasi muzeyi” ning asosiy vazifasi sobiq sho‘rolar davrida tazyiqqa va qatag‘onga uchragan, nohaq jazolanib, turli koloniyalarda surgunda bo‘lgan ajdodlar nomini aniqlash, ular merosini o‘rganish va keng xalq ommasiga yetkazish. Shu sababli ushbu muzeyning talaba yoshlar, keng jamoatchilikka ma‘naviy-mafkuraviy ta‘siri katta. Bugungi kunda ushbu muzey faoliyati natijasida nohaq Qatag‘on qilingan ko‘plab ajdodlarning nomlari abadiylashtirilmoqda. Hozirgi kunda A.Hamroyev boshchiligidagi jamoa ushbu muzey fondlarini boyitish, qatag‘onga uchragan turli soha tegishli Buxorolik vatandoshlarimizning nomlarini abadiylashtirish borasidagi sayi harakatlarini uzviy davom ettirgan holda yangi va zamonaviy ekspozitsiyalar tashkil etib kelmoqdalar.

Buxoro viloyat “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyi ochilishida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi “Qatag‘on qurbonlari xotirasi ” muzeyi direktori Baxtiyor Vaxapovich Xasanov ham ishtirok etgan edi.

Muzeyga tashrif buyurgan mehmonlarga Buxor viloyat “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzey direktori A.H.Hamroyev ekskursiya o‘tmoqda

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning "Qatag'on qurbonlarini yod etish kunini belgilash to'g'risida" PF-2837-son farmoni. // <https://lex.uz/en/docs/177255>.

2. Qatag'on qurbonlari xotira muzeyi. <http://myday.uz/uz/muzei/qatagon-qurbonlari-hotira-muzeyi>. 2021 yil.23.09, K.Nishonova, Muzey – xalq tarixining ko'zgusi:/ Xizmatda foydalanish uchun.-Toshkent: Yoshlar matbuoti, 2011.- B. 113.

3. Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 22-noyabrda 936-son qarori (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi va hududlardagi oliy ta'lim muassasalari tuzilmasida Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida)da O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyining tuzilmasi (1-ilova), Qatag'on qurbonlari xotirasi

- 12 muzeylari tashkil etiladigan hududlardagi oliy ta'lim muassasalarining ro'yxati (2-ilova), Hududlardagi oliy ta'lim muassasalarining tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarining namunaviy tuzilmasi (3-ilova), O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyining ustavi (4-ilova), Hududlardagi oliy ta'lim muassasalarining tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarining namunaviy nizomi (5-ilova) kabilarning namunalari keltirilgan. To'liqroq qarang. <https://lex.uz/docs/3422637>.

4. Buxoro davlat universiteti Tarix fakulteti dekani O'.S. Ochilovning 2017 yil, 22 dekabrda 1-sonli farmoyishi.

5. Buxoro davlat universiteti rektori A.A. Tulaganovning 2017 yil 1 dekabrda 728-U raqamli buyrug'i.

6. Buxoro davlat universiteti tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi yo'l ko'rsatgichi. – Buxoro, 2018.

7. Buxoro davlat universiteti tuzilmasidagi Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyi direktori bilan muloqot.

8. Hamroyev A.H. Qatag'on qurbonlarini yod etish-burchimiz // Buxoronoma 60-son.
20